

Straipsniai ir pranešimai

LIETUVOS VALDOVO VYTAUTO TITULATŪRA: KADA VYTAUTAS IMA TITULUOTIS DIDŽIUOJU KUNIGAİKŠČIU?

Loreta Skurvydaitė

Doktorantė

Vilniaus universiteto Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra
tel. 68 72 81

Vilniaus–Radomo sutartimi Jogaila skyrė Vytautą Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu iki gyvos galvos ir priėmė jį savo teisių dalininku.¹ Lietuvos valdovo institucija suskilo į dvi pakopas – realųjį didįjį kunigaikštį ir jo siuzereną, nominalųjį valdovą – aukščiausiąjį kunigaikštį.² Titulatūra taip pat buvo padalyta, nes 1401 m. sutartis įtvirtino savarankiško Lietuvos valdovo instituciją, o jos valdžios išraišką apibūdino valdovo titulas *magnus dux*. Kitas svarbus teisinis dokumentas, žymintis Lietuvos atskiro valdovo institucijos atgimimą, buvo 1392 m. Astravos sutartis, kuria Jogaila skyrė Vytautą savo vietininku Lietuvoje. Minėtos datos lyg ir apibrėžia

istorinį periodą, kuriame turėtų glūdėti atsakymas į mūsų iškeltą klausimą. Tačiau manome, jog atsakymas į mūsų klausimą nėra vien chronologiškai tikslios datos atradimas, o veikiau bendros Lietuvos valdovų titulo bei rango formavimosi problematikos dalis. Todėl norėtume šį klausimą aptarti lietuviškosios valdoviškosios titulaturės požiūriu, juolab kad šis klausimas nebuvo plačiau nagrinėtas lietuviškoje istoriografijoje. Lenkiškoji istoriografija, atsakydama į šį klausimą, dažniausiai remiasi istoriko J. Adamus'o straipsniu, kuris, beje, ir yra vienintelis specialiai šiai problemai skirtas kritinis darbas.³

Lietuvos valdovams, kaip ir kitiems Vidurio Europos monarchams, iškilo tarptautinio pripažinimo ir savo titulo bei rango įforminimo problema. Mindaugui pavyko ją išspręsti palankių Inocento IV ir Aleksandro IV koncesijų pagrinde,⁴ tačiau nustojus egzistuoti krikščioniškajai Lietuvos karalystei, chaotiška ankstyvosios monarchijos tituluotė plėtojosi vien atsitiktine

¹ ... ipsam in partem sollicitudinis assumens, supremum principatum terrarum earundem Lithuaniae ceterorumque dominiorum suorum ducatus dedit et contulit, et ipsam in eis de manu sua statuit ad viatae eiusdem domini ducis Vitowdi terminum ultimum et extremum ... Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529. Tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach, od roku 1544 do roku 1563. – Poznań, 1841 (toliau – Praw litewskich). – P. 5.

Jogailos akto originalas nėra išlikęs. Apie jį mes žinome iš 1401.01.11 d. Lenkijos pontų tarybos akto, kuriuo ši patvirtina sutartį su Jogaila ir Vytautu. AUPL. – Nr. 44. P. 46–47 ir iš Vytauto akto 1401.01.18. CEV. Nr. 233. P. 71–73; AUPL. Nr. 38. P. 34–36. Sutartis tarp Jogailos ir Vytauto galėjo būti sudaryta tarp 1400.12.25 ir 31 d. – Halecki O. Dzieje unji Jagiellonskiej. Kraków, 1919 (toliau – Halecki O. Dzieje unji). T. 1. P. 161.

² Gudavičius E. Krėvos sutarties teisinė esmė // Gimtasis kraštas. 1989 sausio 12–18.

³ Adamus J. O tytule panującego i państwa litewskiego parę spostrzeżeń // Kwartalnik Historyczny. – Lwów, 1930 (toliau – Adamus J. O tytule panującego). – Rocznik 44. T. 1. Zeszyt 3. P. 313–317.

⁴ Stakauskas J. Lietuva ir Vakarų Europa XIII a. Kauņas, 1934. P. 84–92, 97–98.

ir buitine terminija.⁵ Sąlygos susidaryti europinės sampratos titulaturai atsirado tik priėmus krikštą.

Tačiau Lietuvos krikštas sąlygojo kokybiškai naują valstybės ir valdovo padėtį. Lietuva tapo naujo politinio darinio dalis, o jos valdovas Jogaila kunigaikščio rangą pakeitė į karaliaus, tiesa, neatsisakęs pirmojo.

Krėvos sutartis ir Jogailos išrinkimas Lenkijos karaliumi pradėjo naują Lietuvos valdovo titulo formavimosi etapą. Lietuvos valdovas, nuo šiol ir Lenkijos karalius, sujungė Lietuvos valdovo titulą su Lenkijos karaliaus titulatura ir išvyko į Krokuvą. Lietuvai, kurios valstybingumą tuo metu, kol nebuvo susiformavusių kitų valstybinių ir luominių institucijų, įkūnijo monarcho asmuo, grėsė pavojus netekti valstybingumo. Jogaila veikė kaip Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis, bet pirmiausia jis atstovavo Lenkijos interesams, nors niekuomet neatsisakė savo tėvoninių teisių į Lietuvą. Lietuvos valstybė neteko vienintelės savo valstybingumą įkūnijančios institucijos – savarankiško valdovo.⁶ Tad ir Lietuvos valdovo titului grėsė pavojus likti tik priedu Lenkijos karaliaus titulatūroje. Tačiau vietinio dinasto atsiradimas ir ypač jo politinės aspiracijos pakreipė įvykių eigą kita linkme. Tarp dviejų Gediminaičių šakų, kurių viena Algirdaičiai tapo valdančioji, o kita – Kęstutaičiai buvo išstumta iš politinės arenos, užsimezges konfliktas ir ypač Kęstutaičių noras grįžti, buvo atmosfera, kurioje formavosi ne tik Lietuvos valdovo, bet ir visos valstybės titulas. Šis konfliktas suponavo du Lietuvos valdovo titulo formavimosi poliūs – Jogailos, jau Lenki-

jos karaliaus titulatūroje, ir Vytauto, vietinio ir vėliau savarankiško valdovo titulatūroje.

Lietuvos valdovų titulatura iki Krėvos sutarties

Jogailai tapus Lietuvos valdovu, diarchinė Lietuvos valdymo struktūra kurį laiką nesikeitė.⁷ Jogaila titulavosi aukščiausiuoju Lietuvos kunigaikščiu (*Jagel obirster Herczoge der Littouwin*),⁸ aukščiausiuoju Lietuvos karaliumi (*Jagel obirster kung der Littouwen*)⁹ arba iš Dievo malonės didžiuoju Lietuvos karaliumi (*Jagal von gotis gnaden groser koning zcu Littauwen*),¹⁰ tuo tarpu Kęstutis – Trakų kunigaikščiu (*Kenstutte herczoge zcu Tracken*).¹¹ Šie titulai pabrėžė Jogailos viršenybę ir atitiko Algirdo ir Kęstučio titulavimosi taisykles, kai Algirdas vadinosi aukščiausiuoju lietuvių valdovu (*Helgerdi sup-*

⁷ Lietuvos didžiųjų kunigaikščių metraštis rašo: „Ir tarė kunigaikštis Kęstutis broliui didžiajam Algirdui; „Tau dera būti Viniuje didžiuoju kunigaikščiu, tu vyresnis brolis, o aš su tavimi einu išvėn“. „O paskui didysis kunigaikštis Algirdas mirė, ir Kęstutis neatsisakė ... duoto žodžio pripažinti didžiuoju kunigaikščiu jo sūnų didįjį kunigaikštį Jogailą“ – Polnoje sobranije Russkich letopisej. – Moskva, 1980. – P. 61. Lietuviškas vertimas – Lietuvos metraščių trumpasis sąvadas. Vertė ir paaiškinimus parašė A. Jovaiša // Metraščiai ir kunigaikščių laišakai. Serija Senoji Lietuvos literatūra. 4 knyga. Vilnius, 1996. P. 313. Plačiau apie tai Gudavičius E. Po povodu tak nazyvaemoi „diarchii“ v Velikom Kniazestve Litovskom // Feodalizms Baltijos Reģiona: Zinātnis-ko rakstu krājums. Rīga, 1985. P. 35–44.

⁸ Kodex Dyplomatyczny Litwy. Wydany z rękopismów w Archiwum tajem w Królewcu zachowanych (1253–1433). Przez E. Raczynskiego. – Wrocław, 1845 (toliau – Kodex Dyplomatyczny Litwy). – Rozdział 3. – Nr. 1. – P. 53–55. Tai 1379 m. Jogailos ir Kęstučio sudaryta 10 metų paliaubų sutartis su Ordinui.

⁹ Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch. F. G. von Bunde. Reval, 1857 (toliau – Urkundenbuch). – Band 3. Nr. 1153. P. 362–363. 1380 metų Jogailos sutartis su Livonijos ir Vokiečių ordinais.

¹⁰ Ibid. Nr. 1184. P. 393–394. Tai 1382 metų Jogailos ir Skirgailos sutartis su Livonijos ir Vokiečių ordinu.

¹¹ Kodex Dyplomatyczny Litwy. Rozdział 3. P. 53–55.

⁵ Adamus J. O tytule panujacego. P. 313–317.

⁶ Gudavičius E. Krėvos sutarties tikslai (1383) ir jų įgyvendinimo galimybės // Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. Serija A. 1977 (toliau – Gudavičius E. Krėvos sutarties tikslai). T. 1(58). P. 68.

premi principis lithwanorum), o Kęstutis – Lietuvos kunigaikščių ir Trakų bei Gardino valdovu (*Kinstutis dux Lithwanorum dominus Trocent-sisi Hrodensisi* etc.).¹²

Tragiška Kęstučio mirtis 1382 metų rugpjūčio 15 dieną esminių pakitimų Lietuvos valdovo titulaturoje nepadarė. Jogaila liko aukščiausias Lietuvos valdovas. Dubysos sutartyje jis tituluojasi iš Dievo malonės didžiuoju Lietuvos karaliumi (*Jagal von Gotis ganden groser koning zcu Littauwen*).¹³ Tokį pat titulą, tik lotyniškai randame ir 1386 m.¹⁴ Lotyniškoji titulatura apima ir Rusijos paminėjimą – Rusijos valdovas ir paveldėtojas (*Jagalo divina deliberacione magnus Rex vel dux litwanorum Russieque dominus et heres*).¹⁵ Lenkijos istorikas J. Adamus šį Rusijos paminėjimą apibūdina kaip įprastinį ceremonialą, prilygstantį Pomeranijos ceremonialui Lenkijos karaliaus titule.¹⁶ Tačiau nederėtų pamiršti, kad Rusijos žemių įtraukimas į Lietuvos valdovo titulą rodė realią padėtį – „centro domeno hegemoniją tiek ir Rusijos svorį LDK“.¹⁷

¹² Teki Naruszewicza. IV. 307. Akta z różnych panowan 1350–1586. Nr. 1. Tai 1358 metų sutartis dėl sienų su Mozūrijos kunigaikščiu.

¹³ Urkundenbuch. – Band 3. Nr. 1184, 1185, 1186. – P. 393–394, 394–395, 395–396; Kodex Dyplomatyczny Litwy. – Rozdział 3. Nr. 6. P. 60–61. Trimis Dubysos sutartimis Jogaila už suteiktą pagalbą atidavė vokiečių ordinui Žemaičių kraštą, pasižadėjo gyventi taikoje ir nepradėti karo be ordino žinios.

¹⁴ Kodex Dyplomatyczny Litwy. Rozdział 3. Nr. 6. P. 60–61. Ordino magistras Konradas Ziollneris vadina jį didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu (*Jagale deme grosin Herzogin zcu Littouwin*). Nr. 7. P. 62–63.

¹⁵ Ibid. Nr. 9. P. 69. 1383 m. dokumentas, kuriuo Jogaila pasižada Vokiečių ordinui laikytis taikos.

¹⁶ Adamus J. O tytule panującego. P. 327.

¹⁷ Gudavičius E. Krėvos sutarties tikslai. P. 69; Pašuta V. Lietuvos valstybės susidarymas. Vilnius, 1971. P. 232; Łowmiański H. Witold wielki książę Litewski // Lituanos–Slavica Posnanensis. Studija Historica. Poznań, 1977 (toliau – Łowmiański H. Witold wielki książę Litewski). T. 7(1995). P. 24–25.

J. Adamus taip pat teigia, jog tokį Jogailos titulą paveikė Lenkijos karalių titulatura.¹⁸ Tačiau Jogaila taip titulavosi prieš tapdamas Lenkijos karaliumi, taip į jį kreipėsi ir Vokiečių ordino magistras, vadinęs jį didžiuoju kunigaikščiu ir Rusijos valdovu (*Jagonalni magno duci Litwinorum et dominum Russye*),¹⁹ ir lenkų pasiuntiniai, atvykę derybų.²⁰ Tuo tarpu Skirgaila, užėmęs Kęstučio vietą, naudojosi ir jo titulu (*Skirgal herczoge zcu Tracken*),²¹ tačiau pasitaiko ir toks paminėjimas – *koning Skirgal*,²² kaip anksčiau buvo vadinamas ir Kęstutis – *rex Keystuten*.²³ Šiuo atveju žodis *koning* tikriausiai apibrėžia ne asmens titulą, o kaip ir vartojami terminai *dux*, *herzog*, nurodo valdančio luomo atstovą.

Kaip matome, Lietuvos valdovas iki Krėvos sutarties buvo vadinamas gana įvairiai. Bet šioje įvairovėje Lietuvos valdovo titulas visuomet buvo viršesnis nei kitų valdančiosios dinastijos kunigaikščių.²⁴

¹⁸ Adamus J. O tytule panującego. P. 318.

¹⁹ Codex Epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376 – 1430. Wydał A. Prochaska. Kraków, 1882 (toliau – CEV). Nr. 18, 19. P. 6–7, 8.

²⁰ Akta unji Polski z Litwą 1385 – 1791. Wydali ST Kutrzeba i Wł. Semkowicz. Kraków, 1392 (toliau – AUPL). Nr. 2. P. 3. *Principem Jagalonem Dei gratia summum ducem Litvanorum et russiae haeredem*.

²¹ Urkundenbuch. Band. Nr. 1184. P. 393–394; Kodex Dyplomatyczny Litwy. Rozdział 3. Nr. 3. P. 56–57.

²² *Koning Jagal und koning Skirgal* – Codex epistolaris saeculi decimi quinti. Collectus opera A Sokołowski, J. Szuyski. – Kraków, 1891 (toliau – Ce XV). T. 2. Nr. 1. Kadangi Vilniaus bibliotekose antrojo šio leidinio romo rasti nepavyko, cituojama pagal Adamus J. O tytule panującego. P. 315.

²³ Urkundenbuch. Band 3. Nr. 1152. P. 362. Taip jį vadina Livonijos ordino magistras 1380 m.; Scriptorum rerum Prussicarum. Die Geschichtsquellen der Preussischen Vorzeit bis zum Urtergange der Ordenshererschaft. Herausgegeben von Dr. Th. Hirsch, Dr. m. Töppen und dr. E. Strehlke. Leipzig, 1863 (toliau – Scriptorum rerum Prussicarum). T. 2. P. 104, 113.

²⁴ Gudavičius E. Krėvos sutarties tikslai. P. 68.

Lietuviškoji Jogailos titulatūra Lenkijos karaliaus titule

Krėvos sutartis ir Jogailos karūnacija 1386 metų kovo 4 dieną pastarojo titulatūrai suteikia dvinarį pavidalą – Lenkijos karalius ir aukščiausias Lietuvos valdovas bei Rusijos paveldėtojas. Lietuvos valdovo titulas Jogailos, Lenkijos karaliaus ir Lietuvos monarcho, titulatūroje įgavo būtent tokią „aukščiausiojo valdovo“ formą, kuri nesikeitė per visą jo valdymo laikotarpį. Taigi Jogailos, kaip Lietuvos valdovo, titulas yra apibrėžiamas būtent tokiu pavidalu, kokį mes jau matėme Algirdo titule – *supremus princeps*.²⁵ Kitaip sakant, europine samprata Lietuvos valdovo titulas čia buvo pripažintas būtent toks.

Jogailos titulas Lietuvos požiūriu varijuoja – vienu jis save vadina Lenkijos, Lietuvos ir Rusijos karaliumi (*Wladislaus dei gratia rex Poloniae, Lithuaniae, Russiae etc*),²⁶ kitur – Lenkijos, Lietuvos, Rusijos karaliumi ir kitų žemių valdovu (*Wladislaw z Bożey miłości korol*

polski, i litowski i ruski i innych žeme hospodar).²⁷ Tokia pati formulė pasitaiko ir sritinių kunigaikščių rusiškose priesaikose.²⁸ J. Adamus šiuos pasitaikančius „Lietuvos karaliaus“ paminėjimus aiškina kaip priešunijiniu laikotarpiu Jogailos naudoto *grosir koning* relikta.²⁹ Šiuo atžvilgiu būtina atkreipti dėmesį į keletą dalykų. Pirma, tokio pobūdžio dokumentų, kuriuose Jogaila tituluojsi Lietuvos karaliumi, yra labai nedaug. Dar mažiau sudaro Jogailos kanceliarijoje rašyti dokumentai. Visi jie, išskyrus vieną, rašyti rusiškai, o ne lotyniškai, t. y. šie dokumentai buvo skirti vietiniam naudojimui, o tai leidžia teigti, jog juose vartojama Jogailos titulatūra nėra „visai oficiali“.³⁰ Visi šie dokumentai rašyti 1386–1389 metų laikotarpiu – pirmaisiais pounijiniais metais. Daug gauseni yra to paties laikotarpio Jogailos lotyniškieji aktai, turintys titulatūrą – Vladislovas iš Dievo malonės Lenkijos karalius, Lietuvos aukščiausias valdovas ir Rusijos paveldėtojas (*Wladislaus dei gratia rex Poloniae Litwanie princeps supremus et heres Russie etc*).³¹ Šios po-

²⁵ Teki Naruszewicza. IV. 307. Nr. 1. K. 1. J. Adamus šio titulo autentiškumu abejoja. Jis naudoja leidiniu, kuriame šis dokumentas yra spausdintas iš 1430 m. transumpto – Kodex Dyplomatyczny Ksęstwa Mazowieckiego obejmujący bulle papieżów, przywileje królów polskich I książąt mazowieckich, tudzież nadania tak korporacji jako I osob przywatnych. – Warszawa, 1863 (toliau Kodex Dyplomatyczny księstwa Mazowieckiego). – Nr. 80. P. 72–74. Tuo tarpu jau E. Gudavičius savo straipsnyje (Krėvos sutarties tikslai. – P. 69) pastebėjo, kad originali šio titulo formuluoė yra skelbta leidinyje Skarbiec diplomatów papieżkich, cesarskich, krolewskich, książęcych; Uchwamiarodowych, postanowień różnych władz i urzędów posługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej i ościennych im krajów. Zebrał i w treści opisał I. Danilowicz. – Wilno, 1860 (toliau – Skarbiec diplomatów). T. 1. P. 198–199.

²⁶ Ce XV. T. 1. Nr. 4. P. 5–6. Originalas saugomas Čartoryskių Bibliotekoje Krokuvoje (toliau – ČB). – Perg. Nr. 196.

²⁷ Ce XV. T. 1. Nr. 9. P. 9–10; Kodex Dyplomatyczny katedry czyli diocessii Wilenskiej. Wydali J. Fijałek i W. Semkowicz. – Kraków, 1948 (toliau – KDKV). – T. 1 (1387–1507). Nr. 15. P. 29. Šio dokumento originalo nėra, išlikęs tik lenkiškas vertimas.

²⁸ Ce XV. T. 1. Nr. 7, 11. P. 7–8, 12.

²⁹ Adamus J. O tytule panującego. – P. 319–320.

³⁰ Lucko vietininko priesaika Jogailai, rašyta rusiškai, ir Zaslavlio kunigaikščio priesaika lotyniškai turi skirtingas karaliaus titulatūras – *wielikomu korolju polskomu litowskomu dediczu i ruskomu i innych mnohich zeml hospodarem* antroji *Serenissimi principi ac domini Wladislai eadem gratia tutoris et domini regni Poloniae supreme duces Litwanie ac Russie veri heredes* – AUPL. Nr. 15. P. 12; CEV. Nr. 24. P. 8–9. Yra ir lotyniškoji formuluoė su „Lietuvos karaliaus“ paminėjimu – *Domino Wladislaw regi Poloniae Litwanie et domino nostro gratioso* // Kodex Dyplomatyczny Wielkoposki. T. 3. Nr. 1846. P. 575.

³¹ Kodex Dyplomatyczny Malopolski. T. 4. Nr. 970, 972, 988, 995, 999, 1003. P. 2–3, 4–5, 16–17, 25–26, 27–28; Kodex Dyplomatyczny Wielkoposki. T. 3. Nr. 1847, 1849, 1850, 1853, 1875, 1876, 1878, 1881. – P. 576, 577–578, 578–579, 581, 601–602, 602–603, 604–605, 606–607; Kodex dyplomatyczny katedry Krakowskiej Sw. Wacława. Kraków, 1883 (toliau – KDKK). T. 2. Nr. 331, 335, 343, 344, 347, 348. P. 109, 114, 121–122, 123–124, 125–126, 127–128, etc.

unijinės Jogailos lietuviškosios titulatūros variacijos gali būti apibūdinamos įvairiai – iki unijos vartoto titulo reliktas, galutinio nesuformavimo padarinysninko klaida ar trumpinimas, tačiau visa tai nepaneigia pagrindinių principų: pirma, Jogailos viršenybė, kuri iki Krėvos unijos buvo pabrėžiama įvairiais būdais, jau nuo 1386 m. įgauna *supremus princeps* formą ir Rusijos pavadinimas titulatūroje taip pat vartotas, kol Jogaila tapo Lenkijos karaliumi.

Taigi Lietuvos valdovo titulas Lenkijos karaliaus titulatūroje rėmėsi dar ikiunijiniu laikotarpiu susidariusios Lietuvos valdovo titulatūros principais: pirma, viršenybės pabrėžimu ir antra, atstovavimu Rusijai.³²

Koks likimas ištinka vietinės Lietuvos dinastijos titulatūrą? Remiantis senąja dinastine paveldėjimo teise, Algirdo palikuoniui tapus aukščiausiuoju kunigaikščiu, Kęstučio palikuoniui Vytautui priklausė Trakų kunigaikščio titulas.³³ Tačiau dinastiniai Gediminaičių konfliktai, laikina Algirdaičių pergalė, pastarųjų atstovo išrinkimas Lenkijos karaliumi pakeitė situaciją. Lietuvai iškilio grėsmė netekti savarankiško valdovo ir kartu titulo. Toks titulas galėjo formotis tik atsiradus savarankiškam Lietuvos valdovui, kaip Jogailos–Lenkijos karaliaus ir Lietuvos monarcho, priešpriešai, iškilusiai kaip antimonarchas.³⁴ Tokią galimybę ir išnaudojo Gediminaičių šakos Kęstutaičių palikuonis Vytautas.

Šio iš antimonarcho išsirutulijusio realaus valdovo titulatūros formavimasis buvo glaudžiai

³² Gudavičius E. Krėvos sutarties tikslai. P. 68

³³ Pfcneris J. Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas kaip politikas. Vilnius, 1989. P. 80–81.

³⁴ Gudavičius E. Vytautas kaip Europos dinastas // Vytautas ir Lietuva. Vilnius, 1996 (toliau – Gudavičius E. Vytautas kaip Europos dinastas). P. 68.

susijęs su Lietuvos tėvoninio monarcho (tampa pančio nominaliu valdovu) Jogailos titulatūra, kuri nubrėžė viršutinę ribą – aukščiausias valdovas.³⁵

Politinėje arenoje Vytautas pasirodo 1379 m. ir vadinasi kunigaikštis Vytautas (*ducis Vytaude*), o tai nurodo jo kunigaikštišką kilmę, bet ne titulą. Vytautas yra kunigaikštis kilme, be teritorinės valdos.³⁶

Pirmąjį Vytauto titulą randame 1384 m. sausio 30 d. akte. Šiame akte Vytautas sutiko priimti iš Ordino savo tėvo palikimą kaip lėnininkas, už tai gavo Ordino pagalbą ir paramą. Pasidavęs Ordino globai, jis tituluojasi Trakų kunigaikščiu (*Wygand von gotis gnaden herczoge czu Tracken* – Lentelę Nr. 1). Šio dokumento originalas nėra išlikęs, tačiau jo, taip pat ir Vytauto, antspaudo aprašymą mes randame Didžiojo komtūro 1393 m. balandžio 20 d. transumpte.³⁷ Apie Vytauto pasidavimo sąlygas sužinome iš Ordino magistro Konrado Zolnerio von Rotenšteino 1384 m. birželio 14 d. rašto, kuriame jis Vytautą vadina Trakų kunigaikščiu (*dux Trocensis Witawth Kinstudti filius*).³⁸ Nepaisant abejonių dėl šio dokumento autentiškumo, tokį patį Vytauto titulą matome antspaude, kurį jis pakabino prie Krėvos ak-

³⁵ Vytauto titulatūra pateikiama 1-oje lentelėje.

³⁶ Kodex Dyplomacyzny Litwy. Rozdział 3. Nr. 1. – P. 5354. Taip Vytautas tituluojasi ir savo antspaude, pakabintame prie 1379 m. sutarties tarp Jogailos ir Kęstučio iš vienos pusės ir Vokiečių ordino iš kitos. Jonynas I. Vytauto ženklas // Vairas. Nr. 3 (toliau Jonynas I. Vytauto ženklas). P. 507; Semkowicz Wł. Sfragistyka Witolda. Otbítka z Wiadomości Numizmatyczne–Archeologicznych. –T. 13. Rocznik 1930. Kraków, 1931 (toliau Semkowicz Wł. Sfragistyka Witolda). P. 4.

³⁷ CEV. Nr. 101. P. 31–32. A. Prochaska šio dokumento originalumu neabejoja, tuo tarpu I. Danilowicz ir I. Jonynas jo autentiškumu abejoja. – Skarbiec diplomatów. T. 1. P. 247–248; Jonynas I. Vytauto ženklas. Nr. 4. P. 25.

³⁸ CEV. Nr. 15. P. 5–8.

to.³⁹ Tuo metu Vytautas Trakų kunigaikštijos nevaldė, tebuvo Jogailos pažadai jam atimtą tėvoniją grąžinti.⁴⁰ Šio titulo naudojimas veikiausiai galėjo būti išraiška jo pageidavimų,⁴¹ kurių jis tuo metu negalėjo paremti jokia realia valdžia. Trakų paminėjimo Vytauto titulaturoje nerandame iki 1392 metų, juolab kad Trakai buvo atiduoti Skirgailai. Jogaila, siųsdamas jį į Lietuvą, tituluoja Lietuvos kunigaikščiu ir Trakų valdovu (*Skirgalo dux Litwaniæ et dominus Trocensis*).⁴² Šitaip Skirgaila buvo tituluojamas ir anksčiau – Dubysos sutartyse 1382 m.⁴³ Taip į jį kreipiasi Ordino magistras Konradas Zollneris 1388,⁴⁴ o Vytautas 1389 m. jį vadina Lietuvos kunigaikščiu, Trakų ir Polocko valdovu (*Skyrygaloni duci Lithwanie et domino Trocensis et Plocensis(sic) etc.*).⁴⁵ Skirgaila save vadina Lietuvos kunigaikščiu, Trakų ir Polocko valdovu (*Skirgalo dei gracia dux Litwaniæ et dominus Trocensis ac Polocensis*).⁴⁶

³⁹ K. Sochaniewicz atkreipė dėmesį, kad šis antspaudas primena neišlikusio 1384 m. antspaudą aprašymą. Sochaniewicz K. Najdawniejsze dyploma Witolda W. Ks. Litewskiego (przyczynek do dyplomatyki litewskiej) // Ateneum Wileńskie. Wilno, 1925–1926. Rocznik 3. P. 4. Semkowicz Wł. Sfragistyka Witolda. P. 5–6. Działinski pateikia Kielisinskio pieštą šio antspaudą atvaizdą pirmojoje lentelėje. Zbior praw litewskich. 1 lentelė.

⁴⁰ Tai sužinome iš Vytauto skundo kryžiuočiams. Dis ist Witoldes sache wedir Jagaln und Skargaln. Scriptores rerum Prussicarum. Band 2. P. 713 – „... und rufende mich off alle myn fetirlich erlbe und sine truwe mir gebende“.

⁴¹ Semkowicz Wł. Sfragistyka Witolda. P. 6; Jonynas I. Vytauto ženklas. Nr. 4. P. 27.

⁴² AUPL. Nr. 12. P. 9–10; Ce XV. T. I. Nr. 4. P. 5–6. Originalas saugomas ČB. Perg. Nr. 196.

⁴³ Urkundenbuch. Band. 3. Nr. 1184. P. 393–394. *Skirgal hetzoge zcu Tracken*.

⁴⁴ CEV. Nr. 46. P. 16. *Skirgalone duce Littvanie et dominus in Tracken*.

⁴⁵ CEV. Nr. 53. P. 18.

⁴⁶ 1387.06.18 Skirgaila atnaujina pasižadėjimus Jogailai, Jadvygai ir Lenkijos karūnai, gaudamas Polocką. CEV. Nr. 33. P. 12–13; Ce XV. T. I. Nr. 10. P. 11–12. Tai pat jis tituluojasi ir 1388 – Kodex Diplomatyczny Litwy. Rozdział 2. Nr. 9. P. 48–49. *Schirgalo dei gracia dux Lithuanie et dominus Trocensis et Polocensis etc.*

Tačiau jau 1391 m. Jogaila, kreipdamasis į Skirgailą, vadina jį tik Lietuvos kunigaikščiu,⁴⁷ o nuo 1392 m. Trakai pereina į Vytauto rankas ir į jo titulą (1 lentelė).

1 lentelė

Titulus	Metai	Sk.	Dokumentas
Wigand von gotis gnaden herczoge zcu Tracken	1384	1	Vytautas pasiduoda Ordino globai ⁴⁹
Alexander alias Wytołd dei gracia dux Litwaniæ ac dominus Hrodensis	1386	1	Vytautas, leidus Lenkijos karalienei ir ponams, grįžta į Lietuvą ir duoda pasižadėjimo raštą ⁵⁰
Alexander alias Witoldus dei gracia dux Brestensisi et Hrodensis (sic) etc.	1387	1	Vytautas kartu su kitais Rusijos kunigaikščiais prisiekia Jogailos paskirtam Galičo vaivada ⁵¹
Allexander alias Withowdus dei gracia dux Brzestensis et heres Hrodensis necnon aliarum terrarum Lythuanie et Russie	1388	1	Vytauto dovanojimo raštas Vilniaus katedrai ⁵²
Alexander alias Wytołt die gracia dux Hrodensis Brestensis etc.	1389	1	Vytauto raštas, kuriuo jis prisiekia Skirgailai brolišką meilę, pasižada jį ginti ir saugoti. ⁵³

⁴⁷ Ce XV. T. I. Nr. 17. P. 15–16 – *furst Skirgali herzog zu Lithouen*.

⁴⁸ Šioje lentelėje pateikiami duomenys nėra galutiniai. Informacija remiasi iki šiol žinomais aktais, kai kurie iš jų mus pasiekę vėlesniu nuorašu, todėl išvados taip pat nėra galutinės: nauji duomenys gali jas pakoreguoti viena ar kita linkme.

⁴⁹ 1384.01.30. CEV. Nr. 13. P. 3–4.

⁵⁰ 1386.03.13. AUPL. Nr. 11. P. 8–9; Ce XV. T. I. Nr. 5. P. 6.

⁵¹ 1387.08.11. CEV. Nr. 35. P. 13–14. Originalas ČB. Perg. Nr. 203 vol I/36.

⁵² 1388.07.24. KDKV. Nr. 14. P. 27–28, CEV. Nr. 44. P. 15. Šis dokumentas pateikiamas kaip abejotinas. Tuo tarpu J. Ochmanski jo tikrumu neabejoja – Vitoldiana. Codex Privilegiorum Vitolda magni ducis Lithuanie. Zebrał i wydał J. Ochmanski. Warszawa–Poznań, 1986 (toliau – Vitoldiana). Nr. 9. P. 15–16.

⁵³ 1389.05.29. CEV. Nr. 53. P. 18.

Titulas	Metai	Sk.	Dokumentas
Wir Wythout von gotis gnadin herczog czu Luczik und czu Gartlin / Wir Witawt von gots gnaden herczog czu Lutzik und czu Garten	1390	2	Vytauto raštai, kuriais jis pasižada Vokiečių ordinui laikytis savo pažadų ir gražinti skolas. ⁵⁴
Wir Witowd von gotis gnaden herczog czu Littowen	1390	1	Vytauto raštas Ordinui, kuriuo pasižada gražinti skolą. ⁵⁵
Witowdus dei gratia dux Lithuaniae dominus Trocensis Luczensis etc.	1392	1	Vytauto priesaika Astravoje ⁵⁶
Wytold von Gottes genaden herzog zu Lithauen hem zu Luck und andern lande	1392	1	Vytauto raštas, kuriuo jis susitaiko su Skirgaila ⁵⁷
Ot yxadza wyełkego Wytuwta	1392	1	Vytauto įsakymas tįjūnams ⁵⁸
Allexander alias Witowdus die gratia dux Lithuaniae dominus et heres Trocensis Lucensis	1393	1	Vytauto dovanojimo raštas Lucko dominikonams ⁵⁹
My welikij knjaz Witowt	1393	1	Raštas, kuriuo Vytautas sprendžia Švitrigailos ir Andriaus ginčą ⁶⁰
Wytowdus dei gratia dux Litwaniae	1394	1	Vytautas kartu su kitais kunigaikščiais laidojo už Andrių ⁶¹
Wir Witowt von gotes gnaden grosfurste zu litowen etc.	1395	1	Vytautas patvirtina Dubysos sutartį ⁶²
Nos Allexander alias Vitowdus dei gratia princeps supremus Lytuanie etc.	1395	1	Vytauto dovanojimo raštas Vilniaus katedrai ⁶³
Alexander andris Wytowt von Gots ganden grosfurste zu Littawen etc.	1396	1	Vytauto raštas Vokiečių ordinui ⁶⁴
My welykij kniaz Witowt	1396	1	Vytauto dovanojimo raštas ⁶⁵
Alexander alias Witoldus dei gratia magnus dux Lithuaniae Trocensis et Lyceoriensis	1396	1	Vytauto sudaryta laisvos prekybos sutartis su Tartu vyskupu ir miestu ⁶⁶
Alexander alio nomine Witholdus Dei gratia dux Lithwanie castellanus ⁶⁷ Trocensis ac Lucensis etc.	1396	1	Vytauto raštas leidžiantis pirkliais laisvai keliauti savo žemėmis ⁶⁸

⁵⁵ 1390.06.27. CEV. Nr. 70. P. 25

⁵⁶ 1392.08.04. AUPL. Nr. 29. P. 26–27.

⁵⁷ 1392.02.26. Ce XV. T. 1. Nr. 20. P. 17–18 (ne iš originalo). Originalas. ČB. Perg. Nr. 236

⁵⁸ 1390.01.19 – Tai du tos pačios dienos dokumentai. Pirmasis žinomas iš 1393.04.20 transumpto. Šiame dokumente Vytautas pasižada Ordinui laikytis visų savo pažadų. CEV. Nr. 63. P. 20.

Antruoju dokumentu Vytautas pažada magistrui Konradui Zioleriui savo skolas ordinui pinigais ir maisto atsargomis gražinti, kai tik ordinas paprašys. CEV. Nr. 64. P. 203.

⁵⁸ 1392.08.05. KDKV. Nr. 23. P. 39.

⁵⁹ 1393.02.06. Vitoldiana. Nr. 10. P. 16–17.

⁶⁰ 1393.04.03. Vitoldiana. Nr. 11. P. 17.

⁶¹ 1394.02.18. AUPL. Nr. 35. P. 32; CEV. Nr. 109. P. 35–36.

⁶² 1395.06.24. CEV. Nr. 117. P. 39–40.

⁶³ 1395.02.02. Vitoldiana. Nr. 13. P. 19. Tačiau KDKV pateikia šį dokumentą kaip absoliučiai abejotiną. Nr. 25. P. 41–42.

⁶⁴ 1396.07.28. Urkundenbuch. T. 4. Nr. 1422. P. 130–131.

⁶⁵ 1396.07.17. CEV. Nr. 127. P. 41.

⁶⁶ 1396.05.15. KDKV. Nr. 26. P. 42.

⁶⁷ Šitoks apibūdinimas yra nebūdingas Vytauto titulūrai.

⁶⁸ Teki Naruszewicza IV. 237. Nr. 89–92. Pag. 105–108.

Vytauto titulūroje, be Trakų, randame ir Lucko, Brastos bei Gardino žemių paminėjimus. Šias teritorijas jis gavo valdyti grįžęs į Lietuvą.⁶⁹ Pasak I. Jonyno, Jogaila lyg ir sutikęs gražinti Vytautui visą tėviškę, tačiau laikinai grįžęs Vytautas turėjo gauti valdyti Gardino kunigaikštiją ir Palenkės žemes, o vėliau jam buvo pažadėta Voluinė kaip kompensacija už Trakus ir žemaičius.⁷⁰ Pirmieji Vytauto titulai skelbia jį esant Gardino ir Brastos (T. y. Palenkės) kunigaikščiu (1 lentelė). Apie 1387 m. Vytautas turėjo gauti Lucką kartu su visa teritorija, tuo tarpu likusi Voluinės dalis, Vladimiras, atiteko Liubarto sūnui Fiodorui.⁷¹ Luckas pirmą kartą

⁶⁹ *Lowmiański H.* Witold wielki książę litewski. P. 33. Vytautas Didysis. Antrasis fotografuotas leidimas. Vilnius, 1988. P. 27.

⁷⁰ *Jonynas I.* Vytauto apšaukimas Lietuvos karaliumi. Vairas. 1930. Nr. 11 (toliau – Jonynas I. Vytauto apšaukimas). P. 124.

⁷¹ *Jonynas I.* Vytauto apšaukimas. P. 126.

minimas 1390 m. Vytauto titule (1 lentelė). Jogaila 1387 m. atidavė Skirgailai Polocką.⁷² Polocko valdovu jį vadina Vytautas 1389 m., prisiekdamas jam brolišką meilę,⁷³ o pats tituluojasi Gardino ir Bresto kunigaikščiu. Visi šie titulai apibūdina Vytautą tik kaip sritinį Lietuvos kunigaikštį, turintį teritorinių valdų, o tokių Lietuvoje buvo daug.

Vytauto titulavimasis *dux Lithuaniae*

Kartais pasitaikantis Vytauto titulas skelbia jį esant tiesiog Lietuvos kunigaikščiu *dux Lithuaniae* – tai Vytauto kilmės apibrėžimas. Tokį titulą vartojo ir kiti Gediminaičiai. Mums žinomų dokumentų su tokiu titulu yra labai nedaug, jie rašyti lotynų ir vokiečių kalbomis. Pirmasis mus pasiekęs dokumentas datuojamas 1390 m. (1 lentelė). Jogaila 1385 m. tvirtindamas savo išpareigojimus taip pat mini... *Skirgalone ... Vitoldo ducibus Lithvanorum*.⁷⁴ Tačiau mums labiau rūpi paties Vytauto titulavimasis. Vytautas 1394 m. kartu su kitais kunigaikščiais laiduoja už Andrių vartodamas šį titulą. Vėliau šito titulo neaptinkame iki 1401 m.⁷⁵ Pamečiui 1403 ir 1404 yra keli Vytauto raštai, tiesiogiai susiję su Jogaila. Pirmajame Vytautas pasižada nesudaryti taikos su Vokiečių ir Livonijos ordinais be Jogailos žinios, o antrajame atnaujina priesaiką Jogailai.⁷⁶ Vė-

liau taip tituluojasi kreipdamasis į Prūsijos šlėktą 1410 m.⁷⁷ paskutinį kartą šis titulas pasirodo 1415 m. bendrame Jogailos ir Vytauto rašte.⁷⁸

Šį Vytauto titulą veikiausiai reikėtų sieti su Vytauto titulatura, turinčia teritorinių elementų. Vytautui tapus didžiuoju kunigaikščiu abi šios titulūros formos palengva užgęsta. Žemių paminėjimo didžiakunigaikštishkoje titulūroje nematome jau nuo 1396 m., o *dux Lithuaniae* dar pasitaiko ir po Horodlės (vienas dokumentas). Tačiau pažvelkime atidžiau – Vytauto titulavimasis šiuo titulu po Vilniaus–Radomo sutarties visuomet yra susijęs su Jogaila: jis atnaujina priesaiką, kartu neigia jiems metamus kaltinimus Konstancos susirinkime (1415 m.). Savo korespondencijoje, nesusijusioje su Lenkijos karaliumi, šio titulo Vytautas nevartoja. Net ir savo antspauda, kurio legenda rašo *S Witoldi ducis lithvanie*, jau nuo 1401 m. jis naudoja tik kaip kontrasignetą.⁷⁹ Galėtume daryti išvadą, jog *dux Lithuaniae*, kaip ir teritoriniai elementai, Vytauto titulūroje buvo vartojami tol, kol valdoviškosios kilmės – Gediminaičių dinastijos atstovo – pabrėžimas tebuvo vicințelis Vytauto turėtas statusas. Jam tapus didžiuoju kunigaikščiu šie relikvai pamažu išnyksta. 1410 m. kreipimesi į Prūsijos šlėktą Vytauto titulas *Alexander andirs Witowd von gotis gnaden czu Littauwen* greičiausiai tėra trumpinys ar raštininko klaida. Kartais pasitaiko dar lakoniškesnis trumpinys, kaip an-

⁷² Ce XV. T. 1. Nr. 9. P. 9–10.

⁷³ CEV. Nr. 53. P. 18.

⁷⁴ Ce XV. T. 1. Nr. 1. P. 4–5.

⁷⁵ 1401 metais datuojami du Vytauto dokumentai, kuriuose jis tituluojasi – Aleksandru kitaip Vytautu iš Dievo malonės Lietuvos kunigaikščiu (*Alexander alias Witowdus dei gracia dux Littwanie etc.*). Pirmuoju dokumentu Vytautas prisiekia Vilniaus–Radomo sutartyje, antruoju – skundžiasi dėl Vokiečių ordino. CEV. Nr. 233, 238. P. 71–73, 75–76.

⁷⁶ *Alexander alais Witawdus dei gracia dux Littwanie etc.* 1403 m. dokumentas. CEV. Nr. 268. P. 92–93. 1404 m. dokumentas publikuotas. Ibid. Nr. 202. P. 107.

⁷⁷ CEV. Nr. 459. P. 214.

⁷⁸ ...*Wladislaus dei graciai rex Polonie Litwanieque princeps supremus et heres Russie etc. et Alexander alias Witowdus dux Liwanie*. CEV. Nr. 651. P. 331–333.

⁷⁹ Semkowicz Wl. Sfragistyka Witolda. – P. 11. Dzielniskis šio antspaudo Kielinsinskio piešinį pateikia 2-oje lentelėje. Zbiór praw litewskich.

tai *Alexander etc. Witoldus etc.*⁸⁰ ar tiesiog *Alexander etc.*⁸¹

Vytauto padėtis pasikeičia 1392 m. rugpjūčio 4 d. Astravos sutartimi. Jogaila Vytautui grąžina tėvoniją ir oficialiai pripažįsta jį savo vietininku (neoficialiai užleidžia jam Lietuvos sostą).⁸² Skirgaila turėjo būti pašalintas iš etnografinės Lietuvos, jam buvo paliktas Polockas ir pažadėta Kijevo kunigaikštija. Vytautas, tapdamas Jogailos vietininku Lietuvoje, prisiekia Jadvygai ir Lenkijos karūnai ištikimybe.⁸³ Pagrindinis Astravos sutarties padarinys – atskiros Lietuvos valdovo institucijos atkūrimas. Jogaila išsaugojo savo tėvonių teisių prioritetą Lietuvoje, tačiau atsirado vietinis Lietuvos dinastas, kurio teisės, tuo metu buvo apibrėžtos vietininko statusu.⁸⁴ Prisiekdamas ištikimybe,

Vytautas jau įrašo į savo titulą šalia Lucko ir Trakus (1 lentelė). Tokią pačią titulatūrą vartoja ir jo žmona. Tokio pobūdžio titulatūra, nurodanti Vytauto kilmę ir mininti jo valdomas teritorijas, būdinga visam laikotarpiui iki 1396 m. Dar ir didžiakunigaikštiškoje Vytauto lotyniškoje titulatūroje 1396 m. lieka kaip reliktas, žemių paminėjimas (Trakų ir Lucko – 1 lentelė). Ši titulatūra savo sandara primena Vytauto titulą Astravos sutartyje, tik vietoj *dux* jis dabar vartoja *magnus dux*. Nederėtų pamiršti, jog šios žemės yra ne kas kita, o Vytauto tėvonijos centras Trakai ir Voluinės dalis – Lucko žemė. Galutinai Vytautas pajungė Voluinę po Astravos sutarties, numalšinęs Liubarto sūnaus Fiodoro pasipriešinimą.⁸⁵

Pirmą kartą šiuo laikotarpiu didžiuoju kunigaikščiu Vytautas tituluojasi 1392 m. Tai Vytauto rusiškas raštas vaivadoms ir tįjūnams, nurodantis paklusti atvykstantiems krikščytojams (1 lentelė). Pirmasis mums žinomas vokiškas dokumentas su didžiakunigaikštiška titulatūra datuojamas 1395 m. birželio 24 d. (1 lentelė). Tiek rusiškai, tiek vokiškai rašyti dokumentai apibūdina Vytautą kaip didįjį Lietuvos kunigaikštį, neminint jam priklausančių žemių. Dar viena naujovė atsiranda 1395 m., kai Vytautas dovanojimo rašte Vilniaus katedrai, atrodo, „pasiskolina“ Jogailos titulavimąsi aukščiausioju valdovu – *princeps supremus*. Tačiau vertėtų pabrėžti, jog šis dokumentas pateikiamas kaip abejotinas.

Apibendrinami galime teigti, jog Lietuvos valdovas iki Krėvos sutarties buvo vadinamas gana įvairiai. Tačiau vis tiek Lietuvos valdovo titulas visada buvo viršesnis nei kitų valdančiosios dinastijos kunigaikščių. Jogailai tapus Lenkijos karaliumi, lietuviškoji tituluotė buvo su-

⁸⁰ 1405. Vytautas prisiekia, kad visos žemės, tiek tėvonišės, tiek ir gautos (kaip Smolenską) po jo mirties grįš Jogailai. AUPL. Nr. 47, 48. P. 49, 50. Originalas nežinomas. Vytauto raštas Tartu vyskupui. CEV. Nr. 724. P. 383–384; 1422.09.29(?) Vytauto dovanojimo raštas. Vitoldiana. Nr. 98. P. 91–92.

⁸¹ 1415.07.03 Vytauto raštas Didžiajam magistrui. CEV. Nr. 638. P. 321; Urkundenbuch. T. 5. Nr. 2011. P. 63–64. 1424 [12. pab.] Vytauto raštas imperatoriui Zigmantui Liuksemburgiečiui – Urkundenbuch. T. 7. Nr. 226, 227. P. 157–158, 158. 1427 pab. Vytauto kreipimasis į Kartinos tarybą karalienės Sofijos vardu, kad netikėtų jai skelbiamais kaltinimais. Vitoldiana. Nr. 208. P. 187.

⁸² Kaip rašo H. Łowmianski, grąžinant Vytautui Trakus, Jogailai nebuvo prasmės negrąžinti Vilniaus, nes jokia jėga Vytauto, jau valdančio Trakus, nebūtų sulaukusi jį užimti. Łowmianski H. Witold wielki książe litewski. P. 35. Apie Astravos sutartį plačiau – Bardach J. Krewa i Lublin. P. 594; Lewicki A. Kiedy Witold zostal wielkim księciem Litwy? // Kwartalnik Historyczny. Rocznik 3. Seszyt 1 (1894). Lwów, 1894. P. 426; Jonynas I. Vytauto apšaukimas. P. 140. Ivinskis Z. Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties. Vilnius, 1991 (toliau Ivinskis Z. Lietuvos istorija). P. 309; Jučas M. Nuo Krėvos sutarties iki Liublino unijos. Vilnius, 1970. P. 25.

⁸³ AUPL. Nr. 26. P. 26–27. Tokią pat priesaiką davė ir Vytauto žmona, Ona. Ibid. Nr. 30. P. 27. Originalai – ČB. Perg. Nr. 233 ir 234.

⁸⁴ *Gudavičius E.* Vytautas kaip Europos dinastas. Vilnius. P. 68.

⁸⁵ Vytautas Didysis. P. 47.

jungta su Lenkijos karaliaus titulu, bet neprarado Lietuvos valdovo titulaturės bruožų, susiformavusių ikiunijiniu laikotarpiu – viršenybės pabrėžimo ir atstovavimo Rusijos žemėms.

Vietinio Lietuvos monarcho titulaturės formavimasis buvo glaudžiai susijęs su Lietuvos tėvoninio monarcho Jogailos titulatura, nubrėžusia viršutinę ribą – aukščiausiasis valdovas. Pirmieji titulai apibūdina Vytautą kaip sritinį kunigaikštį su teritorinėmis valdomis. Atgavus tėvoniją po Astravos sutarties jo titulas supanašėja su Kęstučio titulu – Trakai sugrįžta į Kęstutaičių dinastijos rankas ir titulaturą. Nors formaliai Jogaila Astravos sutartimi ir nesuteikė Vytautui didžiojo kunigaikščio titulo, tačiau pastarojo savarankiška ir sėkminga politika leido jam jaustis vienvaldžiu Lietuvos monarchu. Tvarkydamas vidaus reikalus, Vytautas nesibodėjo tituluotis didžiuoju kunigaikščiu rusiškuose raštuose (1 lentelė). Didėjant Vytauto galiui, jis perkelia didžiakunigaikštišką titulą ir į vokiškąją titulaturą. Juk 1396 m. sudarytos paliaubos su Ordinū, vėliau preliminarinė taika Gardine, o Salyno suvažiavime Vytautas net buvo vadintas karaliumi. Tačiau rusų kalba rašyti aktai yra skirti tik vietiniam vartojimui, o diplomatiniams santykiams su Vakarais buvo varto-

jama daugiausia lotynų kalba. Jau Gedimino laišakai, rašyti popiežiui, dominikonų ir pranciškūnų ordinų viršininkams ir Hanzos miestams, buvo lotyniški.⁸⁶ Ryšiams su Vokiečių ir Livonijos ordinais buvo vartojama ir vokiečių kalba. Tačiau santykiai su Ordinū – tai tik vienas siauras kanalas su užsieniu. Todėl ir Vytauto titulavimasis didžiuoju vokiškuose aktuose skirtas tik santykiams su Ordinū. Visos sutartys, oficialūs aktai ar tarptautinės sutartys buvo sudaromos lotynų kalba. Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių antspaudų legendos taip pat rašomos lotyniškai. Lotynų kalba – tai aukščiausio diplomatinio lygio kalba. Todėl lotyniškas Vytauto dokumentas, kuriame jis tituluojasi didžiuoju kunigaikščiu. 1396 m., yra ypač svarbus. Šiuo aktu, galime teigti, Vytautas pirmą kartą oficialiai tituluojasi didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu. Iki 1396 m. Vytautas laikėsi Astravos sutarties jam suteikto statuso, o nuo 1396 m. jis peržengė Astravos sutarties jam nustatytas ribas. Jo politinės aspiracijos ir reali valdžia įgauna naują pavaldalį, išreikštą savarankiško Lietuvos valdovo – didžiojo kunigaikščio – titulu.

⁸⁶ Gedimino laišakai. Vilnius, 1966. Nr. 3, 4, 5, 6. P. 29–35, 37–45, 47–51, 51–57, etc.

TITLE OF LITHUANIAN RULER VYTAUTAS: WHEN DID VYTAUTAS STARTED TO TITLE HIMSELF AS THE GRAND DUKE?

Summary

Lithuanian ruler until the Krėva union used to have different titles. Although, in a variety of names the title of Lithuanian ruler was superior to those of ruling dynasty. As a consequence of the Krėva union the title of the Lithuanian ruler was being formed in a framework of two poles: on the one side it was the title of Jogaila as the king of Poland and on the other side it was the title of Vytautas – a local and later an independent ruler of Lithuania.

When Jogaila became the king of Poland the Lithuanian title of Lithuanian ruler was combined with

that of the Polish king. The formation of the title belonging to the local Lithuanian ruler Vytautas was closely related to the title of patrimonial Lithuanian ruler – Jogaila.

The first titles defined Vytautas as a local duke ruling over some territories. Under the Astrava treaty Vytautas become Jogaila's vicegerant in Lithuania. However, on conducting local affairs he did not avoid to title himself as a grand duke of Lithuania in Russian documents. With an increase of his power Vytautas transferred this title of grand duke to German docu-

ments. The relationships with the Orden represent only very narrow channel with the outside world. At that time the international language was Latin. It was a high rank diplomatic language. Thus, the Latin document of 1396 where Vytautas titled himself as the grand duke is of very great importance. With referen-

ce to this we can assume that Vytautas titled himself officially for the first time as the grand duke of Lithuania. Up to 1396 Vytautas was in conformity with the Astrava's treaty representing himself as a vicegerent, but from 1396 he stepped over the limits of this treaty.

Įteikta 2000 m. gegužės mėn.

Parengta spaudai 2000 m. lapkričio mėn.